

Sigita Kušnere

LATGALIEŠU LITERATŪRAS VIETA LATVIEŠU LITERATŪRAS VĒSTURĒ – TRADĪCIJA UN PERSPEKTĪVAS

Rakstā, koncentrējot uzmanību uz 19. un 20. gs. mijas literatūras situācijas atspoguļojumu, aplūkoti latviešu un latgaliešu literatūras vēstures pētījumi, meklējot vienojošos principus un tradīcijas, kas būtu pārņemamas vai pārveidojamas jaunas latviešu literatūras vēstures izstrādes procesā.

Atslēgas vārdi: latgaliešu literatūras vēsture, latviešu literatūras vēsture, monogrāfiski pētījumi.

LATGALIAN LITERATURE AND HISTORY OF LATVIAN LITERATURE – TRADITION AND PERSPECTIVES

Latgalian literature has received relatively little attention in most studies of Latvian literature, regardless of the time or the type of the studies made, be they studies of individual or collaborative nature. In the late 19th century and early 20th century, it was largely caused by prohibition of Latgalian publications printed in the Latin alphabet. In the following periods Latgalian literature was overlooked because of lack of awareness, sometimes, also by deliberate ignorance, which was dictated by the political situation. Exploration of the current situation is the goal of this study, namely, to present a summary of what has already been accomplished and to indicate the directions where new studies are urgently needed, ideally – through joint examination of Latvian and Latgalian literatures. The summary is based on the analysis of the regularities and main issues found in the works on the history of Latgalian literature.

Careful analysis of the literary processes, authors and significant literary works of the late 19th and early 20th centuries, as well as their exposure in the studies of the history of Latvian literature reveals that a short insight in publishing of Latgalian books and periodicals was given, for instance, by Teodors Zeiferts in his fundamental study 'History of Latvian Literature, Part 2 and 3' (Latviešu rakstniecības vēsture, 1923, 1925), and Jānis Niedre in 'Latvian Literature. Part 2' (Latviešu literatūra, 1953); small essays were also included in the volumes of the collaborative study developed under Ludis Bērziņš' chief editing 'History of Latvian Literature' (Latviešu literatūras vēsture, 1935–1937). However, Latgalian

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2017.10.2763>

literature was hardly mentioned in the textbooks for the secondary schools (Vilis Plūdons 'History of Latvian literature for secondary schools, Part 1 and 2' (Latvju literatūras vēsture vidusskolām, 1927, 1928); Roberts Klaustiņš 'History of Latvian Literature' (Latviešu rakstniecības vēsture, 1907)). Neither was it paid any attention by Andrejs Upīts in his 'History of Contemporary Latvian Literature' (Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture, 1885–1910 (1911)). This leads to a conclusion that the attitude towards the literature written in Latgalian was ambiguous in the first half of the 20th century as it was not fully incorporated in the conceptual analysis of the development processes of Latvian literature.

The voluminous 'History of Latvian Literature' (Latviešu literatūras vēsture, Volume 1–6, 1956–1963), which was developed during the Soviet period, included depiction of several Latgalian writers: such as Andrivs Jūrdžs and Pīters Migliniķs (Volume 2, 1963); nevertheless they did not provide a sufficient overview of the singularity and development of Latgalian literature and its comparability with the history of Latvian literature.

In the editions of the history of Latvian literature, which were written after regain of the national independence, Latgalian literature has not received any focused attention either by the authors of the 3-volume 'History of Latvian Literature' (Latviešu literatūras vēsture, 1998–2001) or by, for instance, Guntis Berelis in his monograph study 'History of Latvian Literature, from the First Writings to 1999'.

Having gained no wide coverage in the historical studies of Latvian literature, Latgalian literature has been fundamentally researched in several monographic works of Miķelis Bukšs, Francis Kempis, Janīna Kursīte, Valentīns Lukaševičs, Ilona Salceviča, Alberts Sprūdžs, Anna Stafeca, Vitolds Valeinis and other researchers at various time periods. Nonetheless, the question still stands: whether and how to compare and synchronise Latgalian literature with periodisation and trends of Latvian literature in order to include it in the comprehensive overview of the literature history.

Keywords: the history of Latgalian literature, the history of Latvian literature, monographic studies.

Latvijas Universitātes (turpmāk – LU), LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta un Latvijas Kultūras akadēmijas pētnieki jau vairākus gadus veic liela apjoma darbu, gatavojot pārskatu par latviešu literatūru – no folkloras tradīcijas līdz jaunāko gadu izdevumu aplūkojumam. Tas ir mēģinājums izstrādāt jaunu, kompaktu, koncentrētu viensējuma latviešu literatūras vēsturi. Apspriežot kolektīvās monogrāfijas izstrādes principus, viens no jautājumiem, kam autori pievērsa uzmanību, ir latgaliešu literatūra un tās iekļaušana kopīgā latviešu literatūras vēstures apskatā, ņemot vērā, ka agrākajos latviešu literatūras vēstures izdevumos

pieeja šim jautājumam bijusi dažāda – tātad nav vienota principa un tradīcijas. Šāda situācijas apzināšanās arī kļuva par šā pētījuma izstrādes mērķi, proti, aplūkojot latgaliešu literatūras vēstures pētījumus, to likumsakarības un problēmjautājumus, kas atklājas, sastatot dažādos laikposmos izstrādātos darbus par latgaliešu literatūru, sniegt pārskatu par paveikto un iezīmēt virzienus, kuros akūti nepieciešami jauni pētījumi, vēlams – latviešu un latgaliešu literatūras sasaistē un vienotā apskatā, ne krasā nošķīrumā un nodalot.

Periods, kam pievērsta uzmanība, gatavojot šo pārskatu par latgaliešu literatūras vietu latviešu literatūras vēsturē, ir 19. gs. izskaņa un 20. gs. sākums. Meklējot veidu, kā runāt par latgaliešu literatūru šajā laikposmā un vienlaikus arī cenšoties papildināt savas zināšanās par latgaliešu literatūras vēsturi, esmu aplūkojusi krietnu pulku dažādos gados un dažādu autoru un autoru kolektīvu izstrādātus literatūras vēstures pētījumus. Lielākajā daļā no tiem latgaliešu literatūrai pievērsts salīdzinoši maz vērtības. 19. gs. nogalē un 20. gs. sākuma darbos tas, domājams, lielākoties saistīts ar latīņu rakstu veida drukas aizliegumu izdevumiem latgaliešu valodā. Īpašu nozīmi Latgalē šajā laikā iegūst rokrakstu literatūra, kam tomēr ir ierobežots izplatības areāls un pieejamo eksemplāru skaits, kas nozīmē, ka lasītājiem un literatūras pētniekiem 19. gs. nogalē bija liegta iespēja brīvi lasīt šos darbus, tātad arī šo darbu apzināšana un iekļāvums laikposma literatūras vēstures pārskatos bija praktiski neiespējams.

Pievēršoties konkrētajiem materiāliem, viens no senākajiem ziņu apkopojumiem par latgaliešu valodā rakstītiem tekstiem rodams „Magazin der lettisch-literarischen Gesellschaft” (Latviešu literārās biedrības rakstu krājumā), kas līdz 1905. gadam tika izdots 20 sējumos. 17. sējuma 2. burtnīcā publicēta bibliogrāfija „Bibliographische Notiz über lettische Schriften, welche von 1664–1871 in hochlettischer Mundart veröffentlicht worden sind, zusammengestellt von Herrn Gustaw Baron Manteuffel” („Bibliogrāfiskas ziņas par latviešu rakstiem, kas no 1664. līdz 1871. gadam izdoti latviešu literārajā valodā, ziņas apkopojis barons Gustavs Manteifelis; pēc: Kempis 1910: 54), ko apkopojis barons Gustavs Manteifelis. Ar G. Manteifeļa vārdu saistās arī pirmie nozīmīgākie latgaliešu tautasdziesmu publicējumi – „Inflantu ziemies Łajkagromota aba Kalenders” (1862–1871) (par šo papildus sk. Kursīte, Stafacka 1995: 9–12).

Latgaliešu valodā publicētie garīga satura teksti, lai arī datēti ar jaunāku gadsimtu nekā latviešu valodas pirmie izdevumi, ir ar vienlīdz dziļu tradīciju, vairākās paaudzēs lietoti, piedzīvojuši daudzus atkārtotus izdevumus. 2017. gadā publicēts profesores Māras Grudules apjomīgs monogrāfisks pētījums par latviešu dzejas sākotni 16. un 17. gadsimtā (Grudule 2017), kurā pieminēta arī jezuītu darbība Latgalē, bet latgaliešu valodā rakstītie teksti plašāk netiek skatīti. Savā ziņā tas iezīmē vienu no latviešu un arī latgaliešu literatūras pētniecības tradīcijām, proti, latviešu un latgaliešu literatūra lielākoties tikusi un joprojām tiek pētīta šķirti, veidojot atsevišķus pētījumus par latviešu un citus par latgaliešu literatūru. No vienas puses, tas skaidrojams ar pavisam vienkāršu iemeslu, proti, liela daļa latviešu literatūras

pētnieku nepārvalda latgaliešu valodu tādā apjomā un dziļumā, lai spētu darboties ar šās literatūras tekstiem atbilstošā pētnieciskajā kvalitātē. No otras, liela daļa Latgalē sarakstītās literatūras citu novadu lasītājiem gan pirms vairākiem simtiem gadu, gan joprojām paliek mazzināma vai pilnībā nezināma, nepieredzot izplatību visā Latvijā. Tādēļ lielu daļu ziņu par latgaliešu literatūru jāmeklē pašu latgaliešu izstrādātos pētījumos.

Viens no būtiskiem 19. un 20. gs. mijas latgaliešu kultūras un vēstures pētniekiem ir Francis Kemps – literāts, izdevējs, politiķis un kultūras darbinieks. 1910. gadā F. Kemps latviešu valodā publicē zinātnisku apcerējumu „Latgalieši”, kurā līdztekus vēsturiskajām ziņā par Latgali, tās saimnieciski politisko dzīvi agrākajos laikos, pievēršas arī latgaliešu rakstītajam vārdam. Jau darba priekšvārdā jūtams aizvainojums par Latgales apzinātu vai nejaušu nodalīšanu no pārējās latviešu apdzīvotās teritorijas: *Latviešu literatūrā manāms savāds robs, kuru iztaisa rakstu trūkums par Latvijas trešo daļu – Latgali. Ne latviešu zinība, ne māksla nav piegriezušas šai tautas nozarei savu vēribu. Sveštautieši par šo provinci ir vairāk interesējušies, nekā paši latvieši. [...] Ilgu gadu politiskā un kulturelā Latgales atšķiršana no vispārējās Latvijas mūsu laiku apzinīgiem cilvēkiem nedrīkst dot iemeslu tautu nepareizi šķirot un ar to ļaužu masās izmētāt separātisma domas. Ja stingri ievērot latviešu vēsturisko zemju robežas, tad īsti latgaliešu tiesības uz latvju vārdu ir lielākas par dažām Lejas-Kurzemes un jūrmalas Vidzemes iedzīvotāju tiesībām* (Kemps 1910: 3, 48). Viena no interesantākajām atziņām F. Kempa darbā –, runājot par tautasdziesmām, viņš norāda, ka latgaliešu valodas marginalizēšana savā ziņā to saglabājusi un pasargājusi no pārlietām cittautu literatūru un tendenču ietekmēm: *Tautas ģēnijs ir radījis lielāku un stiprāku mūsu valodas pieminekli, nekā visi rakstnieki, kuru latviskie ražojumi pastrādāti, vāciski un arī poliski domājot un tikai latviski rakstot. [...] Un tīrā latgaliešu literatūra attīstās gluži patstāvīgi. Viņa ir dzīves un attīstības spējīga. To pierāda vienmēr pieaugošais jaunu grāmatu skaits* (Turpat: 52, 53).

Uzmanību koncentrējot uz 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma literārajiem procesiem, autoriem un nozīmīgiem darbiem un to aplūkojumu latviešu literatūras vēstures pētījumos, atklājas, ka vien nelielu ieskatu latgaliešu grāmatniecības un avīzniecības situācijā sniedz, piemēram, Teodors Zeiferts savā fundamentālajā pētījumā „Latviešu rakstniecības vēsture. 2. un 3. daļa” (Zeiferts 1923; Zeiferts 1925). Precizējot – pētījuma otrajā daļā T. Zeiferts īsi, no grāmatas kopējām 380 lapām nodaļai „Latgaliešu raksti” atvēlot desmit lappuses, raksta par jezuītu mūku būtisko lomu lasītprasmes izplatībā Latgalē, par baronu G. Manteifeli un viņa izdotajām garīga un laicīga satura grāmatām, akcentējot G. Manteifeļa sastādītā un izdotā „Inflantu ziemies Ļajkagromota aba Kalenders” (1862–1871) nozīmi latgaliešu laicīga satura literatūras attīstībā. No latgaliešu autoriem T. Zeiferts min Andrievu Jurdžu un Pēteri

Miglinieku,¹ novērtējot viņu devumu Latgales kultūras attīstībā. Par P. Miglinīku T. Zeiferts saka: *Miglinieka darbība uzrāda pirmos dīgļus pastāvīgam virzienam Latgales latviešu dzīvē. [...] Miglinieks rakstniecībā maz nodarbojies. [...] Viņš tulkoja nedaudz darbus no krievu valodas latgaliešu izloksnē. [...] Vecas māmiņas stāsta garajos ziemas vakaros par Miglinieku kā par sirsnīgu savas tautas aizstāvētāju. Miglinieks mēģinājis arī dzejā. Tai trūkst izteiksmes daiļuma, arī valodas gluduma; bet jaunas skaņas ieskanas arī tanī* (Zeiferts 1923: 178). Ieskatam A. Jūrdža un P. Miglinīka daiļradē pievienoti pāris dzejoļu.

Dažas lappuses Latgales literatūras aplūkojumam atvēlētas arī T. Zeiferta „Latviešu rakstniecības vēstures” trešajā daļā – pieminēta Latgales avīžniecība, nosaukti vairāki nozīmīgi kultūras darbinieki. No Latgales literātu vidus izcelti Seimanis Putāns, Juris Pabērzs, Francis Trasuns, viņu veikums vien neitrāli uzskaitīts, bez dziļākas analīzes un vērtējuma, tiesa, par visu latgaliešu literatūru kopumā T. Zeiferts saka visnotaļ skarbus, no šodienas atstatuma skatot, pat augstprātīgus vārdus: *Lielākā daļa latgaliešu rakstniecības ietilpst laikrakstos. Tanīs atrodami arī latgaliešu dzejas mēģinājumi. Daži no tiem nākuši klajā arī grāmatās. Literāriski tiem maza vērtība. Tie interesanti kā īpatnīgi noskaņota satura meklējumi pēc izteiksmes, arī kā plašas tautas daļas dvēseles pārdzīvojumi un lasāma viela* (Zeiferts 1925: 464).

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā īsas ziņas par latgaliešu literatūru iekļautas arī autoru kolektīva (Luda Bērziņa virsredakcijā) pētījumā „Latviešu literatūras vēsture” (1935–1937), piemēram, šā izdevuma 3. sējumā lasāma Alberta Sprūdža apcere „Pirmie raksti latgaliešu izloksnē”, kurā autors cita starpā saka: *Nav vēl noskaidrots, kad īsti parādījusies izloksne rakstos, un stipri jāšaubās, vai to kādreiz izdosies arī noskaidrot* (Sprūdžs 1935: 83). Salīdzinot F. Kempa, V. Valeiņa, A. Stafeckas vai S. Kalvānes dažādos laikposmos veiktos pētījumus, konstatējams, ka būtiski atšķiras dažādu autoru nosauktie pirmie latgaliski publicētie garīga satura darbi – dažādu gadu literatūras vēstures grāmatās rodamas ne vien atšķirīgas kādu faktu interpretācijas, bet pat pilnīgi pretrunā nonākošas ziņas. Ņemot vērā ierobežoto latgaliešu literatūras vēstures pētījumu klāstu, šādas atšķirības konkrētajā tēmā nepietiekami zinošam lasītājam, piemēram, studentam, var kļūt par klupšanas akmeni. Turklāt jāpatur

¹ Te minētā Teodora Zeiferta darba „Latviešu rakstniecības vēsture” otrā daļa pieejama arī tiešsaistē: <http://www.korpuss.lv/klasika/Senie/Zeiferts/9.%20202.dala/3cina/9latg.htm>, sk. 24.08.2017. Publikācija rodama LU MII Mākslīgā intelekta laboratorijas īstenotā projekta www.korpuss.lv sadaļā „Latviešu teksti datorīklā”, kura titullapā norādīts: „Elektroniskajā bibliotēkā ir iekļauti dažādi latviešu autoru teksti – daiļliteratūra, kā arī zinātniskie un citi teksti. Tika apkopoti latviešu literatūras vecmeistaru darbi, kurus neaizsargā autortiesību likums. Ievadot tekstus datorā, kas ir izdoti dažādos laika periodos, tika saglabāta oriģinālrakstība.” (pieejams: <http://www.korpuss.lv/klasika/>) Diemžēl šī piebilde neatbilst reālajai situācijai, proti, T. Zeiferta darba elektroniskajā versijā mainīts personvārdu pieraksta veids – ja pirmizdevumā lietots latviskotais variants, elektroniskajā versijā notikusi pāreja uz latgalisko pierakstu, šo patvaļīgo maiņu nekomentējot un nepamatojot. Tas, savukārt, rada maldīgu priekšstatu par latgaliešu valodas īpatnību iekļāvumu Latvijas pirmās brīvvalsts laika literatūras vēstures pētnieciskajos tekstos.

prātā, ka pēdējo divdesmit gadu laikā visaptveroša latgaliešu literatūras vēsture – nedz sastatījumā ar latviešu literatūras vēsturi, nedz arī atsevišķā pētījumā – nav publicēta, grāmatnīcās nav iegādājama un arī bibliotēkās atrodama vien ierobežotā klāstā.²

Līdzīgi kā T. Zeiferta darbā, arī A. Sprūdžs kā nozīmīgus izceļ divus autorus – Andriņu Jūrdu un Pīteru Miglinīku. Iezīmīgi, ka A. Sprūdžs lieto abu autoru vārdu pierakstu, kas skaņu atveidē tuvāks latgaliskajam oriģinālam, atšķirībā no T. Zeiferta, kurš lietojis latviskoto variantu. Šis ir vēl viens no jautājumiem, kas būtisks arī jaunos latviski publicētos darbos, – autora vārdu rakstīt latviski vai latgaliski?

Aplūkojot citus 20. gs. sākuma literatūras vēstures materiālus, redzams, ka Roberta Klaustiņa darbā „Latviešu rakstniecības vēsture” (Klaustiņš 1907) vai vidusskolām domātajos latviešu literatūras vēstures izdevumos (piemēram, Plūdons 1908; Plūdons 1927; Plūdons 1928), latgaliešu literatūra praktiski netiek pieminēta. Tai nepievēršas arī Andrejs Upīts 1911. gadā izdotajā darbā „Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture. 1885–1910” (Upīts 1911). No tā var secināt, ka 20. gs. pirmajās desmitgadēs un arī brīvvalsts laikā attieksme pret latgaliski rakstīto literatūru ir neviennozīmīga, konceptuāli to pilnā mērā neiekļaujot skatījumā uz latviešu literatūras attīstības procesiem.

Padomju okupācijas gados īsu ieskatu 19. un 20. gs. mijas latgaliešu literatūrā sniedz Jānis Niedre darbā „Latviešu literatūra. 2. daļa” (Niedre 1953), arī dažus gadus vēlāk tapušajā apjomīgajā „Latviešu literatūras vēsturē” (1.–6. sēj., 1956–1963) iekļauti vairāku latgaliešu rakstnieku portretējumi – abos šajos izdevumos – Andriņa Jūrda un Pītera Miglinika (Sokols 1963), tomēr tie nesniedz pietiekamu pārskatu par aplūkotā laikposma latgaliešu literatūras īpatnībām un attīstību.

Padomju literatūras vēstures pilnībā noklusē trimdas literatūras daļu, tostarp arī trimdā rakstītos latgaliešu autoru darbus – te minams Jānis Klīdzējs, Alberts Sproģis, Jōns Leidumņiks u. c. Ziņas par šiem autoriem meklējamas trimdas izdevumos un presē, pēc neatkarības atgūšanas – arī Latvijas izdevumos.

Jautājumus par latgalisko literatūrā raisa arī padomju okupācijas laikā literatūras vēsturē iekļautie apcerējumi par autoriem, kuru dzīve un daiļrade cieši saistīta ar Latgali, pat ja viņu publicēto darbu valoda, ņemot vērā latgaliešu valodas drukas aizliegumu, kas bija spēkā arī padomju okupācijas gados, ir latviešu, ne latgaliešu, piemēram, Andri Vējānu, Pēteri Jurciņu u. c. Šis jautājums aktuāls arī mūsdienās, jo ne viens vien autors savus darbus mēdz rakstīt gan latviešu, gan latgaliešu valodā, – pētniekam šajā gadījumā jāspēj rast risinājumu, kā runāt par šādu autoru daiļradi, piemēram, kurā literatūras daļā – latviešu vai latgaliešu – iekļaut un vērtēt

² Ilonas Salcevičas grāmata „Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004” (Salceviča 2005) un Vītolda Valeiņa pētījums „Latgaliešu lirikas vēsture” (Valeinis 1998) atrodams 16 Rīgas Centrālās bibliotēkas filiālēs, turpretim Janīnas Kursītes un Annas Stafeckas darbs „Latgaliešu literatūra” (Kursīte, Stafecka 1995) – vien sešās. Sk.: Rīgas Centrālā bibliotēka. Katalogs. <https://katalogs.rcb.lv>, sk. 05.04.2017.

Annas Rancānes dzejas krājumu „Bezdelīgu pasts / Pylni kārmani dabasu” (2012). Literatūrzinātniece un kritiķe Linda Kusiņa par krājumu saka: *Dzejoļu krājumam ir divējas daļas – latgaliski un latviski rakstītas, divēji vāki, divēji nosaukumi un divējas puses. Tomēr katrā pusē ir atšķirīgi dzejoļi. Latgaliskajā krājuma daļā „Pylni kārmani dabasu” ievietoti kā jauni, tā iepriekš publicēti dzejoļi – līdz šim plašākā dzejnieces latgaliski rakstīto dzejoļu kopa vienuviet. Savukārt „Bezdelīgu pasts” ļauj iepazīties ar pašiem jaunākajiem A. Rancānes tekstiem* (Kusiņa 2012). Šāda dilemma rodas neviena vien autora sakarā – kā apvienot vai nošķirt latviešu un latgaliešu valodā rakstītās literatūras izvērtējumu un kontekstualizēšanu laikmetā, vietā, valodā? Vai latgaliskais literatūrā nosakāms tikai ar darba valodu, proti, vai Latgales autori, kuri raksta latviski, uzskatāmai par latviešu vai latgaliešu rakstniekiem? Un cik šāds dalījums būtisks?

Arī pēc Latvijas neatkarības atgūšanas situācija latviešu literatūras vēstures vienotībā nebūt nekļūst viennozīmīga, proti, neatkarības laikā tapušajos literatūras vēstures darbos uzmanību latgaliešu literatūrai neveltī nedz trīs sējumos izdotās „Latviešu literatūras vēstures” veidotāji (Hausmanis 1998–2001), nedz, piemēram, Guntis Berelis monogrāfiskajā pētījumā „Latviešu literatūras vēsture. No pirmajiem rakstiem līdz 1999. gadam” (Berelis 1999).

Dažādos laikposmos, lai arī tie nerod gana plašu iekļāvumu latviešu literatūras vēstures apcerējumos, veikti būtiski pētījumi par latgaliešu literatūru, kas izdoti atsevišķās publikācijās – ārpus monogrāfiskajiem latviešu literatūras vēstures sējumiem. Te līdzās jau iepriekš nosauktajam F. Kempa darbam jāmin gan, piemēram, Meikula Apeļa „Latgalīšu literatūras vēsture” (Apeļš 1935), kas aplūko laikposmu no 19. gs. beigām līdz 20. gs. 30. gadu sākumam, gan trimdas izdevumi, jo īpaši akcentējot Miķeļa Bukša grāmatas – „Vacokī rakstniecības pīminekli” (Bukšs 1952), „Latgaļu literatūras vēsture” (Bukšs 1957), arī apceres par Franci Kempu, Franci Trasunu, Nikodemu Rancānu.³

Kopš neatkarības atgūšanas izdoti vairāki šāda tipa darbi, piemēram, Annas Stafeckas un Janīnas Kursītes kopdarbs „Latgaliešu literatūra” (Kursīte, Stafecka 1995) – apceres par latgaliešu valodu, folkloru, literatūru un kultūru papildina latgaliešu literatūras darbu hrestomātija; izstrādāts Skaidrītes Kalvānes promocijas darbs „Latgaliešu literatūras sākumi. Garīgā literatūra 18. un 19. gadsimtā” (darba kopsavilkumu sk.: Kalvāne 1997); publicēta arī jau iepriekš minētā V. Valeiņa monogrāfija „Latgaliešu lirikas vēsture” (Valeinis 1998). Arī vēlākos gados izdoti vairāki nozīmīgi monogrāfiski pētījumi, piemēram, Ilonas Salcevičas „Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004” (Salceviča 2005), Valentīns Lukaševičs izstrādājis promocijas darbu „Latgaliešu 20. gadsimta proza Latgales literārajā telpā” (Lukaševičs 2008). Jāmin gan arī tas, ka liela daļa pētījumu meklējama zinātnisku rakstu krājumos, un, tā kā nav izveidota visaptveroša datu

³ Plašāk sk.: [Rēzeknes Centrālā bibliotēka] (bez g.). *Miķelis Bukšs – jubilārs no Rēzeknes*. <http://www.rezeknesbiblioteka.lv/index.php/centrl-bibliotka/izstazu-apskati/975-mikelis-bukss-jubilars-no-latgales>, sk. 05.05.2017.

bāze par Latvijas humanitāro jomu pētījumu publikācijām, tikai konkrētā literatūras un vēstures posmā specializējies pētnieks varēs lepoties ar paša sarūpētu informāciju, kur katrs konkrētais pētījums atrodams un lasāms, taču plašākam interesentu lokam, arī skolēniem, studentiem, pedagogiem, šie materiāli nereti paliek sveši. Būtiski, ka liela daļa latgalistikas jaunāko pētījumu pēdējos gados kļuvuši pieejami digitālās versijās – žurnāls „Via Latgalica” (pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/LATG>), kā arī konferenču materiāli.

Pēdējās desmitgadēs vērojama tendence pētījumos par latviešu literatūras aktualitātēm un vēsturi iekļaut arī latgaliešu literatūras jautājumus, piemēram, 2007. gadā izdotajā autoru kolektīva izstrādātajā jaunākās literatūras apskatā „Versija par... Latviešu literatūra 2000–2006” (Ceplis u. c. 2007) ziņas par latgaliešu autoriem, viņu darbu analīze un interpretācija skatīta kontekstā ar latviešu literatūras attīstības vispārīgām tendencēm. Tiek aplūkota, piemēram, A. Rancānes, Juoņa Ryučāna, V. Lukaševiča darbu novitāte. Šā darba turpinājumā – „Jaunākā literatūra. 2006–2015”, kas patlaban tiek gatavots izdošanai LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta apgādā, – jaunākā latgaliešu literatūra skatīta atsevišķā monogrāfijas nodaļā.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas darbinieku apkopotā statistika liecina, ka 2013. gadā latviski izdoti 1176 oriģināldarbi, no tiem seši – latgaliešu valodā, 2014. gadā šī proporcija ir 1149/17, 2015. gadā attiecīgi 1154/8, bet 2016. gadā – 1152/11 (LNB 2009–2016). Lai arī varētu teikt, ka latgaliešu valodā tiek izdots salīdzinoši maz grāmatu, to nozīme nav mērāma skaitā, jo, dažkārt ar nezinīgu skatienu raugoties uz latgaliešu literatūru, iespējams, der paturēt prātā F. Kempa savulaik teikto: *Ja vēsture būtu gājuse citādu ceļu, ja lielā Latgale nebūtu bijuse saskaldīta Vidzemes, Kurzemes un Poļu Vidzemes robežām, ja latgaliešiem būtu bijuse izdevība teikt savu vārdu pie literatūras dialekta izvēlēšanas, tad latviešu rakstu valodai laikam būtu cits raksturs un gars, jo nav nemaz iedomājams, ka tik liela latgaliešu cilts nebūtu darījuse arī lielu iespaidu uz tautas vispārēju attīstību* (Kemps 1910: 49). Kādai būt mūsdienās rakstītajai latgaliešu un arī latviešu literatūras vēsturei – apvienotai, nošķirtai – ir jautājums, kas risināms, gan paturot prātā iepriekšējo paaudžu pētnieku veikumu, gan meklējot laikmetīgāko risinājumu. Jaunā latviešu literatūras vēsture patlaban tiek rakstīta, domājams, tā būs arī ar savu daļu latgaliskā.

LITERATŪRA

Apeļš, Meikuls (1935). *Latgalīšu literatūras vēsture*. Rēzekne: Latgalīšu skolotoju centrālo bīdreiba.

Ceplis, Rimands u. c. (2007). *Versija par... Latviešu literatūra 2000–2006*. Rīga: Valters un Rapa.

Berelis, Guntis (1999). *Latviešu literatūras vēsture. No pirmajiem rakstiem līdz 1999. gadam*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Bukšs, Mikelis (1952). *Vacōkī rakstnīceibas pīminekli*. Feldafing: Vl. Lōča izdevnīceiba.

Bukšs, Mikelis (1957). *Latgaļu literatūras vēsture. Illustrated history of Latgalian*

literature. Mīnhene: Latgaļu izdevniecība.

Grudule, Māra (2017). *Latviešu dzejas sākotne 16. un 17. gadsimtā kultūrvēsturiskos kontekstos*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.

Hausmanis, Viktors (zin. vad., 1998–2001). *Latviešu literatūras vēsture*. 1.–3. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC.

Kalvāne, Skaidrīte (1997). *Latgaliešu literatūras sākumi. Garīgā literatūra 18. un 19. gadsimtā*. Promocijas darbs. Kopsavilkums. Rīga: Latvijas Universitāte.

Kemps, Francis (1910). *Latgalieši. Kultūrvēsturiska skice*. Rīga: Ģenerālkomisija pie D. Zeltiņa.

Kursīte, Janīna; Stafecka, Anna (1995). *Latgaliešu literatūra*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Kusiņa, Linda (2012). Anna Rancāne. „Bezdelīgu pasts/ Pylni kārmani dabasu”. *LA.lv*. 8. apr. <http://www.la.lv/anna-rancane-pylni-karmani-%E2%80%A8dabasu-bezdeligu-pasts/>, sk. 05.05.2017.

[LNB] (2009–2016). Latvijas izdevējdarbības statistika. <http://www.lnb.lv/lv/izdevejiem/izdevejdarbibas-statistika>, sk. 28.04.2017.

Lukaševičs, Valentīns (2008). *Latgaliešu 20. gadsimta proza Latgales literārajā telpā*. Promocijas darbs. Daugavpils: Daugavpils Universitāte.

Niedre, Jānis (1953). *Latviešu literatūra II. 1850–1885*. Rīga: LVI.

Plūdons, [Vilis] (1908). *Latvju literatūras vēsture, sakarā ar tautas vēsturisko attīstības gaitu. Pirmā daļa. Patstāvības periods. Vidusskolas kurss*. Jelgava: L. Neimanis.

Plūdons, [Vilis] (1927). *Latvju literatūras vēsture vidusskolām. 1. daļa. Visvecākie laiki un vecie laiki*. 5. izd. Rīga: Valters un Rapa.

Plūdons, [Vilis] (1928). *Latvju literatūras vēsture vidusskolām. 2. daļa*. 4. izd. Rīga: Valters un Rapa.

[Rēzeknes Centrālā bibliotēka] (bez g.). *Miķelis Bukšs – jubilārs no Rēzeknes*. <http://www.rezeknesbiblioteka.lv/index.php/centrl-bibliotka/izstazu-apskati/975-mikelis-bukss-jubilars-no-latgales>, sk. 05.05.2017.

Salceviča, Ilona (2005). *Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004*. Rīga: Zinātne.

Sokols, Ēvalds (atb. red., 1963). *Latviešu literatūra vēsture. 2. sēj. Latviešu nacionālās literatūras sākuma periods*. Rīga: LPSR ZA izdevniecība.

Sprūdžs Alberts (1935). Pirmie raksti latgaliešu izloksnē. Bērziņš Ludis (virsred.). *Latviešu literatūras vēsture*. 3. d. Rīga: Literatūra.

Upīts, Andrejs (1911). *Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture (1885–1910)* Andreja Upīša sarakstīta. Rīga: A. Golts.

Valeinis, Vitolds (1998). *Latgaliešu lirikas vēsture*. Rīga: Jumava.

Zeiferts, Teodors (1923). *Latviešu rakstniecības vēsture*. Otrā daļa. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1923.

Zeiferts, Teodors (1925). *Latviešu rakstniecības vēsture*. Trešā daļa. Rīga: A. Gulbja apgādībā.